

Fig. 1. Lunds domkyrka. Serafen i baldakinens lunett. © Foto Lars Berggren 1994.
Lund cathedral. The seraph in the canopy lunette.

Ædicular i Lunds domkyrkas norra transept

En undersökning av skulpturen och dess bemålning

Lars Berggren & Bo Ossian Lindberg

Title The northern transept aedicule of Lund cathedral. A study of its painted sculptures

Abstract Many authors have considered Lund cathedral, its mediaeval history and its sculptures, sometimes at considerable length. From an iconographical point of view, however, much of the earliest phases of the building's construction and the sculptural programme still remain obscure. Hardly any of the early mediaeval sculptures can be found today in the places for which they were initially intended, and the original context of many of them seems to be irretrievably lost. Through the centuries, countless individual artworks have been destroyed and sculpture groups dismembered, sometimes for inclusion in new constellations. A good example of such an assortment is the aedicule in front of the northern transept's eastern chapel. It consists of a number of elements, produced by different hands or workshops, that have at some moment in time been assembled to form the present assemblage. Various dates, chronologies and positions have been proposed for its different components, but so far none that are really convincing. This article presents the results of a study of the painted relief decorations on the canopy and the adjacent chapel – and also contains photographic documentation of its various components. The findings are compared and discussed in relation to previous research.

Keywords Lund Cathedral, Mediaeval sculpture, Mediaeval Denmark, Painted sculpture, Polychromy, Romanesque sculpture, Twelfth century, Thirteenth century, Sacral art, Aedicule, Canopy

Authors Prof. Berggren and Prof. emer. Lindberg, both in Art History, Åbo Academy University

Email lars.berggren@abo.fi, bo.o.lindberg@abo.fi

ICONOGRAPHISK POST

NORDISK TIDSKRIFT FÖR BILDTOLKNING 30 NORDIC REVIEW OF ICONOGRAPHY

NR 2, 2014, PP. 50–79. ISSN 2323-5586

INTRODUKTION

Lunds domkyrka, Nordens äldsta metropolitankyrka, dess medeltida historia och skulptur har behandlats av ett stort antal författare, från Carl Georg Brunius,

via Evert Wrangel, Otto Rydbeck, Monica Rydbeck, Erik Lundberg och Erik Cinthio till Thomas Rydén. Ett antal olika dateringar och kronologier har föreslagits,

men de enda någorlunda fasta punkterna i kyrkobyggnadens historia förblir Knut den heliges gåvobrev 1085, invigningen av kryptans högaltare 1123, invigningen av själva kyrkans högaltare 1145 och den förödande branden 1234. Beträffande de tidigaste byggnadsskedena är mycket ännu outrett, liksom beträffande den nuvarande kyrkans föregångare, som anses ha påbörjats redan i mitten av 1000-talet.

Också vad gäller den skulpturala utsmyckningen återstår mycket att göra. Serafer med avhuggna vingar, huvudlösa lejon, brutalt kapade kapitäl och lösningar där element från olika verkstäder och skilda perioder fritt fogats samman – allt vittnar om en dramatisk, omväxlande och komplicerad byggnadshistoria. Knappast någon av skulpturerna finns idag på den plats för vilken de ursprungligen var avsedda. Trots att en rad försök har gjorts att reda ut deras intrikata kronologi, har ingen klarhet egentligen uppnåtts. Ett bra exempel på ett svårtolkat assemblage är den ædicula som idag står framför det norra transeptets kapell (fig. 2, fig. 3:1). Den har av allt att döma inte ursprungligen varit ämnad för denna plats, och vid närmare betraktande visar den sig innehålla element från flera olika verkstäder eller mästare, möjligtvis verksamma under olika byggnadsskedena, och som vid en okänd tidpunkt fogats samman till den nuvarande enheten.

Ædiculan är dryga metern smalare än kapellets öppning och kolonnerna är skarvade på ett sätt som antyder att konstruktionen från början varit betydligt lägre. De

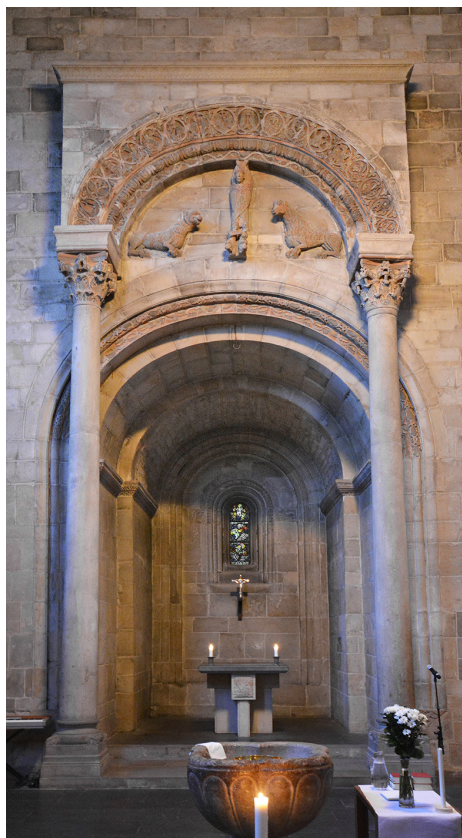

Fig. 2. Lunds domkyrkas norra transept: östra kapellet och den sekundära ædiculan.

© Foto Lars Berggren 2014.

Lund cathedral, northern transept: The eastern chapel and its secondary aedicule.

båda kapitälerna har också något olika mått och är avsedda att kröna kolonnskäft av olika tjocklek. Från kapitälerna utgår tre rikt skulpterade bågar i vilka ett antal kilstenar vid uppmurningen förkortats. I lunettfältet under dem finns en seraf som placerats på en konsol bestående av ett människopar

och två lejonhuvuden. För att passa in mellan den nedersta bågen och konsolen har serafen fått både sitt översta vingpar och sina fötter avkapade. De två något olika utformade lejon som nu flankerar serafen har också beskrivits på ett sätt som visar att de inte från början varit avsedda för den nuvarande placeringen.

Nästan alla som ansett sig ha något att säga om domkyrkans historia har också haft idéer om denna ædiculas ursprungliga sammansättning, position och funktion. För att ta några exempel så ansåg Otto Rydbeck (1915 & 1923) att dess delar kan ha ingått i ett tabernakel över högaltaret men att den sannolikt varit placerad på kyrkans från början tornlösa västfasad och i samband med tornens tillkomst vid 1100-talets slut flyttades till sin nuvarande plats. Erik Lundberg (1940) spiller inte många ord på ædiculan men anser att den inte varit avsedd för den nuvarande platsen "utan snarast för ett ciboriaaltars överbyggnad". Erik Cinthio (1957) delar i stort sett Rydbeck's analys, dock med den skillnaden att ædiculan ska ha varit avsedd för en "förhallsbyggnad med tre öppningar mellan de båda tornen". Den kom av någon anledning aldrig att installeras där utan den färdighuggna helheten monterades istället på den nuvarande platsen.¹

Såväl Rydbeck som Cinthio förefaller mena att ædiculan, inklusive seraf och lejon, ska ha varit placerade på eller avsedda för västfasadens utsida. Thomas Rydén (1995) vänder emellertid på steken och sätter den på västverkets insida. Som belägg anför han att kungen, i samband med re-

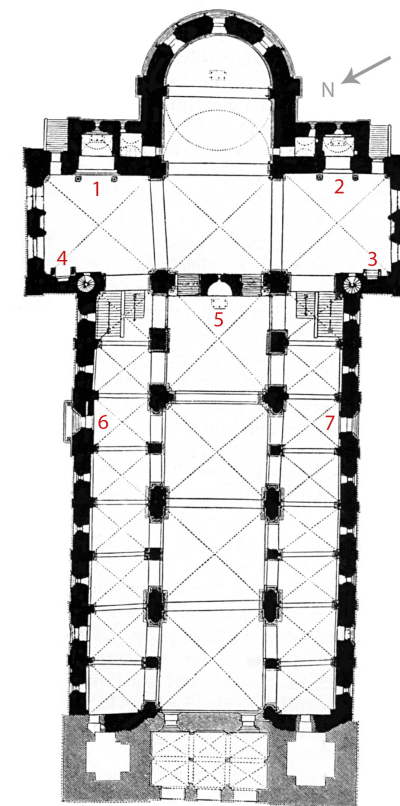

Fig. 3. Lunds domkyrka, grundplan ca 1200, efter Rydbeck 1915. 1) Norra transeptets kapell och ædicula, 2) södra transeptets kapell och ædicula, 3) södra transeptets lilla ædicula, 4) norra transeptets lilla ædicula, 5) lekmannaaltaret, 6) nordportalen, 7) sydportalen. Det skrafferade tornpartiet i väster är hypotetiskt.

Lund cathedral, ground plan c. 1200, after Rydbeck 1915. 1) Chapel and aedicule in the northern transept, 2) chapel and aedicule in the southern transept, 3) small aedicule in the southern transept, 4) small aedicule in the northern transept, 5) original position of the lay altar, 6) northern portal, 7) southern portal. The cross hatched area, i.e. the western towers, is hypothetical.

Fig. 4. Ædiculans baldakin. © Foto Lars Berggren 2014.

The canopy of the aedicule.

parationerna efter branden 1234, ska ha anklagat ärkebiskopen för att ”ha förstört kungaparets platser i kyrkans västra del”, d.v.s. ædiculan och emporievåningen (denna tolkning är emellertid ifrågasatt).² Rydén bryter också med tidigare författare när det gäller ensemblens tidigare förmodade enhet. ”De tre änglarna [av vilka den i baldakinens lunettfält är en] har säkert inte haft med västpartiet att skaffa. Man får istället tänka sig att de härrör från den äldsta lektoriemur, som [på 1250-talet] ersattes av Jakob Erlandsens, och att de till-

sammans med en fjärde sannolikt har burit upp en pulpet eller ambo, där den lilla stenen med människoparet och lejonhuvudena kan ha utgjort basen till ett bokstöd. [...] Var de båda lejonerna som flankerar serafen i den stora ædiculans mittfält har varit placerade är osäkert. De kan lika gärna ha ingått i västverket som i pulpeten”.³

Det fanns alltså en hel del att fundera på rörande ædiculans sammansättning och historia då det i september 1994 plötsligt yppade sig en möjlighet att studera den på riktigt nära håll. En byggnadsställning

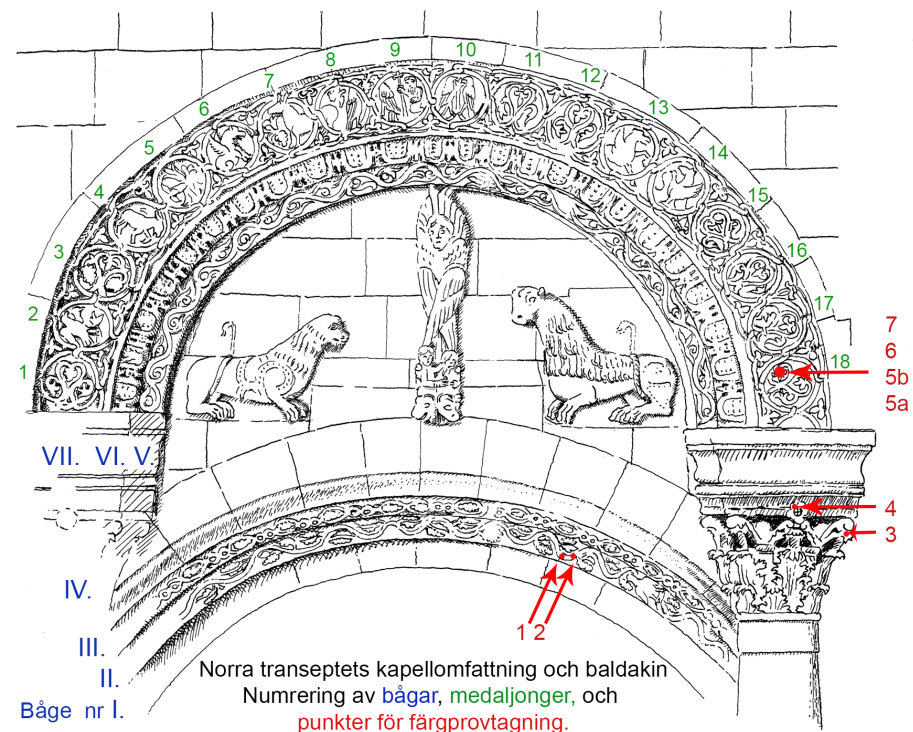

Fig. 5. Norra kapellets och baldakinens reliefprydda bågar, med numrering av bågar, medaljonger och punkter för färgprovtagning. © Teckning Bo Ossian Lindberg.

Archivolts of the northern chapel and the canopy, with numbering of archivolts, medallions and colour sample points. Drawing Bo Ossian Lindberg.

hade för helt andra ändamål uppförts alldeles intill och den lämpade sig ganska väl för närstudium och fotografering av såväl kapellets som ædiculans skulpterade och bemålade utsmyckning. Som framgår av fotografierna (fig. 1, 6, 8–30) är bemålningen långt bättre bevarad än det förefaller från golvnivån, och vi hoppades att en noggrann undersökning av måleritekniken och kemisk analys av pigmenten skulle kunna bidra till dateringen av skulpturens bemålning – och eventuellt också ge

ledtrådar till tolkningen av helheten. Ställningen stod emellertid så pass långt från väggen att endast ett fåtal prover av bemålningen kunde tas,⁴ men även om ædiculans baldakin endast delvis befann sig inom fysiskt räckhåll kunde vi studera och fotografera den ingående. Den rent okulära besiktningen kompletterades med släpljus från fiberoptisk lampa och fältmikroskop.

I det följande redovisas våra iakttagelser rörande i första hand skulpturens utföran-

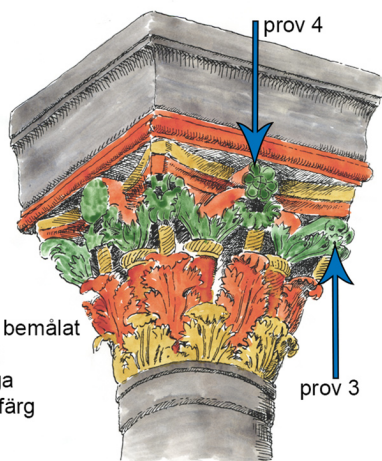

Fig. 7. Ædiculans södra kapitäl.
© Teckning Bo Ossian Lindberg.
The southern capital of the aedicule.
Drawing Bo Ossian Lindberg.

Fig. 6. Ædiculans norra kapitäl.
© Foto Lars Berggren 1994, fig. 6, 8–30.
The northern capital of the aedicule.

de, bemålning och bevaringstillstånd. Av praktiska skäl börjar vi med baldakinens kapitäl, fortsätter med bågarna i kapellets omfattning och på baldakinens bågar – av vilka den yttersta behandlas medaljong för medaljong – och avslutar med lunettfältets seraf, konsolfigurer och lejon. Till sist sammanfattas och diskuteras resultaten i förhållande till tidigare forskning.⁵

Ædiculans kapitäl (fig. 6–7)

Av de båda kapitäl på vilka ædiculans baldakin vilar fanns endast det södra inom räckhåll och kunde undersökas närmare. Så när som på något skiljaktigt nedre diameter är de emellertid nära nog identiska. Det nor-

ra kapitälet stod för nära ställningen för att helheten skulle kunna fotograferas, men den skisserades och bemålningen rekonstruerades. Grå akvarellfärg avser med säkerhet omålad yta, vitt betyder att det inte säkert kunde avgöras om ytan varit målad eller inte, i övrigt är ytorna akvarellerade i konstaterad ursprungsfärg, gul ockra, röd ockra, gul ockra, verdigrisgrönt nedifrån upp i zoner över varandra. Skugga är skraferad med tusch för att skilja sig från bemålning. Bemålningen förefaller vara helt oretuscherat originalsikt utan brandskador. Två färgprover togs (fig. 5, 7).

Den krönande blomman är färdighuggen bara på västsidan. I norr har den raa

Fig. 8. Båge II–III. Detalj med fågel och druvklasar. Archivolt II–III. Detail with bird and grapes.

klumpen spår av målat mönster (rester av svarta konturer i stället för huggen relief), i söder saknas t.o.m. räämnet. Av de två tjocka vaserna på västsidan har den norra repstavsmönster endast kring mynningen, den södra också på kroppen.

Kapellets omfattningsbågar (fig. 4–5)

Omfattningen består av fyra bågar numrerade I–IV. Av dem är endast två, nr II och III, försedda med reliefer och bemålade. Bågarna har alla slutstenar, men hos II–III (på gemensamt skift) saknar slutstenen relief, och mönstret är enbart målat på stenen. Ett rimligt antagande är att den ursprungliga slutstenen blivit utbytt.

Båge nr II (fig. 8–9)

Den platta bakgrunden är rödockra, rankans stam ärggrön (starkt avflagad), ringarna är blågrå och gröna (i annan grön än rankan), bladen gulockra, de undre druvklasarna blågrå, de övre gröna (med annan färg än på rankan).⁶ I ett fall har målaren av misstag kastat om färgerna och korrigerat dem: den undre klasen är blå på grönt, den övre grön på blått. Fåglarna är sex på var sida, alla i princip lika, ätande på varsin druvklase. Endast den södra sidans översta fågel beskrivs här.

Fågeln är, förutom på huvud och yttre vingpennor, grundmålad med gulockra; på bröstets övre del har därefter relie-

Fig. 9. Båge II–III. Detalj med ranka och druvklasar. Archivolt II–III. Detail with scrolls and grapes.

fens toppar överdragits med grönt som mot halsen får fylla alltmer av fördjupningarna tills färgen blir helt grön. Bukens nedre del har relieftopparna berörda med blågrått som i ben och stjärt tar alltmera överhanden; till och med fötter och klor är målade i blått på gult. Huvud och yttre vingpennor är målade i rödockra, huvudet därefter övermålat med blått, som lämnar ögat obetäckt, rött. Den markerade reliefen i den röda vänstervingen är struken med blått. Högervingen saknar markerad relief och dess pennor är röda, utom de två yttersta, som ligger på det vitmålade kantbandet och liksom detta är vita (detta sistnämnda drag återfinns inte hos de övriga fåglarna).

Nyckelstenen saknar relief och är enbart målad i imitation av övrigt mönster, dock med avvikelse från detta. Det är alltså fråga om en modern retusch i samband med byte av nyckelsten. Färgprov togs på den gröna rankan. Denna blåaktigt ärggröna färg var starkt avflagad, tjockt målad och fanns i undre båggruppen bara på denna ranka. Inga spår av äldre bemålning under den ärggröna färgen kunde iakttas. Spår av retuscheringsförsök fanns heller inte, utom över vissa fogar och, givetvis, på de utbytta stenarna.

Båge nr III (fig. 8–9)

Som ovan, men utan fåglar; rankans färg är grön (annan färg än rankan i båge II), var-

annan druvklase grön, varannan blå. Angående nyckelstenen, se ovan båge II. Något söder om den finns en andra, mindre retusch. Inga prover togs, eftersom färger na syntes förekomma på annat håll.

Baldakinens bågar (fig. 4–5)

De tre bågarna är numrerade V–VII, alla är försedda med reliefer och bemålade.

Båge nr V och VI (fig. 10–13)

Båda bågarna ligger på samma skift, som består av bemalad platt och vulst. Anfangsstenen i söder är inte behuggen, och mönstret är målat i retusch. Lysande rödockra i originaldelarna är i retuschen ersatta av dovt engelskt rött. Bågen har mittfog; stenen söder om mittfogen är vid den sekundära inpassningen behuggen i norr så att en halv ”druvklase” i vulsten har kapats och ett brott uppstått i plattens ranka. I söder saknas två tredjedelar av en druvklase, och rankan är avbruten.

Den platta bågen nr V har en från början gul ranka, senare ommålad till vit med gula ringar, fyrbladsrosetter med blad i rött, grönt och gult, med någon av färger na oregelbundet dubblad. Den gråsvarta bakgrundsfärgen överlappar denna bemålning, och är alltså sekundär. Det förefaller som om ommålningen av rankan i vitt och bakgrunden i mörkgrått skulle ha gjorts samtidigt. Det ligger ett gemensamt vitt skikt på både bakgrund och ranka. Sedan har bakgrunden strukits mörkgrå, varvid rankans vita har utsparats. Gulockra ligger i gropar och porer på rankan, rödockra på motsvarande sätt under bakgrundens

Fig. 10. Båge V–VI. Detalj med ranka och kymation.

Archivolt V–VI. Detail with scroll and cymatium.

gråmålning på vitt. I fogarna har skador under modern tid retuscherats med kalkstuck och färg.

Vulsten VI består av ett kymation med druvklase-liknande enheter, med bären radvis målade i grönt och rött, omfattade av ett gult hästskeformat band och med en grön, lodrät rem i mitten. De inramade ”klasarna” förbinds av en bred vågrät balk i rödockra, som likaså korsas av en lodrät grön rem. Fördjupningar är sekundärt svärtade. Retuscher som på nr V.

Fig. 12. Båge V-VII, medaljong 8-11.

Archivolt V-VII, medallions 8-11.

Fig. 11. Båge V-VII, medaljong 1-8.
Archivolt V-VII, medallions 1-8.

Fig. 13. Båge V-VII, medaljong 11-18.
Archivolt V-VII, medallions 11-18.

Båge VII (fig. 11-13, 21)

Bågen består av ett enda skift. Den börjar med smal, platt list, målad i rödockra. Därefter följer en bred, flack hålkäl, behuggen och bemålad med medaljonger, numrerade från vänster till höger 1-18. Ytterst följer en endast rätt behuggen, omålad platt. Nyckelsten saknas och mittfogen är förskjuten något åt norr (ca 6 cm). De fyra stenarna på ömse sidor om mittfogen har efter reliefhuggningen måst minskas något på alla kilade ytor, varvid motiven i medal-

jongerna 8, 9, 10 och 11 reducerats (fig. 11-12). Också nära den södra anfangen har nedhuggning av en anslutningsyta lett till att medaljong 16 blivit starkt oval. I medaljong 8 har en i huggningen ofullbordad druvklase kapats och blivit nästan oigenkännlig, och sedan aldrig huggits färdig. Medaljongerna bildas av en vinranka som tillika bildar en yttre och inre ram för medaljongfrisen. Mellan medaljongerna sitter, på rankorna längs bågkanterna, bladrosseter, i ett par fall ersatta med druvklasar eller

något annat. Rankan är idag nästan färglös. Svaga spår av nedsliten gulockra över kreddering kan skönjas, och ovanpå den finns rester av en avflagad malakitgrön färg, snarlik den på rankan i båge II.⁷ Vi kunde inte ta prover av denna färg, eftersom den alldeles saknas i de medaljonger (17 och 18) som gick att nå. Det är rikligt med äldre och nyare retuscher, särskilt kring fogarna, och mycket modellering i kalkstick. Hela bakgrunden, utom kring medaljongerna 16-18, är täckt av hafsigt på-

lagda, mycket mörka rödockra retuscher, som är senare än den mörkgrå kontureringen. Kring medaljongerna 16-18 ersattes dessa retuscher av slätmålning i brunaktig, vitbruten rödockra. Under denna syns spår av den mörka retuscheringen, varför det är tydligt att de inte är samtida. Ingendera konservators arbete skulle idag betraktas som tolerabelt. Färgprover togs vid medaljong 18 (fig. 13, 31).

Fig. 14. Båge VII, medaljong 1.
Archivolt VII, medallion 1.

Fig. 15. Båge VII, medaljong 2.
Archivolt VII, medallion 2.

Fig. 16. Båge VII, medaljong 6.
Archivolt VII, medallion 6.

Fig. 17. Båge VII. Medaljong 7–8.
Archivolt VII, medallions 7–8.

Medaljongerna i båge nr VII

Medaljong 1 (fig. 14): Hjärtträd med en blå druvklase och två halvpalmetter. Inte färdighuggen nedtill (från golvet sett döljs ofullkomligheten bakom kapitalet); rankan är här ersatt med modern retuschmålning.

Medaljong 2 (fig. 15): Röd örn med blå vingar, vänster vingens ytterpennor är röda, benen gula; sittande på kvist. Huvudet i mörkrött är retuscherat i modern tid, lika så bakgrunden bakom huvudet.

Medaljong 3 (fig. 11): Hjärtträd med mittbladspets och två flankerande gröna druvklasar.

Medaljong 4 (fig. 11): En ramponerad fog löper genom medaljongen, som innehåller en gul åsna med grön man, betande av en bladslinga som fortsätter bakom djuret och vars toppvippa syns ovanför ryggen. Åsnan tycks ha trekluvna klövar men vänsterfoten liknar mera en rovdjurstass. Tasen är original, liksom vänsterbenets övre del, men däremellan ligger sprickan med en oformlig, retuschmålad stuckrekonstruktion av benet. Trädets toppvippa och bakgrunden är slarvigt retuscherade, delvis ovanpå originalfärg.

Medaljong 5 (fig. 11): Bladrosett, påbörjad som ett vanligt hjärtträd, men sedan ori-

ginellt formad med omvikt mittblad och generöst fyrflikade sidblad, som en förstorad och exuberant version av den vanliga lilla tredelade bladrossetten. Bladflikar i rött, blått, grönt och gult.

Medaljong 6 (fig. 16): Ett gulmålat, bevingat djur med hästliknande huvud och grön man biter i en grenända. Selen och vingarna är blå, ytterpennorna gröna. Bakdelen påminner mest om ett hoprullat akanthusblad.

Medaljong 7 (fig. 17): Framdelen av en gul, i blått selad hjort med grön, långhårig, lockig bakdel. Hjorten betar av en bladro-

sett ovan en blå druvklase. Framklövarna står på medaljongens undre ram, hornen skär över den övre. Dess bakre del finns i medaljong nr 8.

Medaljong 8 (fig. 17–18): Hjortens bakdel, med vänster bakhov på rankans underdel (hov och ranka här ej färdighuggna), den högra i mellanrummet mellan medaljongerna 7 och 8. Tvärs genom medaljongen går en fog. Den norra stenen har en avtrappning på någon centimeter, fylld med kalkbruk och täckt av sekundär övermålning, som på ett försåtligt sätt är integrerad med kringliggande originalsikt. Den röda färgen är dock mörkare än originalet,

Fig. 18. Båge VII. Medaljong 8-9.
Archivolt VII, medallions 8-9.

och överensstämmer med retuschen över omfogningsbruket nedtill i samma fog.

Stenen söder om fogen har också behuggits. Denna sten sitter omedelbart norr om valvbågens mittfog. Vid minskningen av de båda stenarna har medaljongen tappat halvknutarna som de i andra medaljonger omlottlagda vingirlanderna bildar upp- och nedtill; samtidigt har en stor del av en druvklase gått förlorad, så att motivet har mist sin tydbarhet. Formandet av klasen är inte fullbordat: ämnet har bara randats vågrätt. Den efterföljande lodräta randningen och avrundningen av de så åstadkomna fyrkanterna till druvor har aldrig blivit

Fig. 19. Båge VII. Medaljong 9.
Archivolt VII, medallion 9.

utförd. Detta skulle kunna tyda på att reliefen grovhöggs på marken, för att finbehandlas först efter uppmurningen. Klasen är övermålad med samma ljusa, rödockra originalsikt som syns överallt i båge VII, och har inte retuscherats.

Till höger vänder en fågel ryggen mot medaljongens mitt. Den sticker sitt huvud in i övre trekanten mellan medaljong 8 och 10, och äter av en grön druvklase, som här ersätter den sedvanliga bladrossetten. Fågeln är gul med blå sele, blått öga och gröna vingar.

Medaljong 9 (fig. 12, 18-19): T.v. en fågel,

pendang till den i föregående scen, som äter av samma druvklase. Denna fågel saknar sele men är i likhet med den motstående gul. Färgen skiftar mot blått på ryggen genom färgblandning, inte genom separering av färgerna i reliefens olika nivåer; vingarna är gröna.

T.h. en liten mansfigur med grönt hår och långt, grönt skägg som förefaller knäböja med oartikulerade ben och osynliga fötter – de verkar omlagda med ett band nedanför knäna. I sin stora högra hand håller han en palm, eller möjligtvis en liljekrönt stav, med mönster som en palmstam. Hans vänstra hand har aldrig haft mer än fyra fingrar. Hans jacka är blågrå, kjorteln (endast måleriskt skild från jackan) är grön; ansiktet och händerna starkt gula.

Medaljong 10 (fig. 12, 20): Två fåglar är heraldiskt placerade på var sin sida av en lodrät ranka eller ett träd, av vars toppbladrossett de äter. Fågeln är gula, halsens nedre del skiftar mot blått; *cangiante*-effekten är åstadkommen genom färgblandning, inte med utnyttjande av höjdskillnad i reliefen. Vingarna är gröna, ögat blått. Bakgrunden är kraftigt och klumpigt retuscherad med mycket mörk ockra som har lagts efter de svarta konturerna, i ett försök att så mycket som möjligt undvika att täcka dessa.

Mellan medaljong 10 och 11 finns en fog där stenmaterial saknas och en reparation har utförts i omålad kalkstuck. På den vänstra sidan har således girdanden beskuret, halvknopen mellan scenerna försvunnit, och en bladrossett mellan rundlarna skadats.

Fig. 20. Båge VII. Medaljong 10.
Archivolt VII, medallion 10.

Medaljong 11 (fig. 12-13): Hjärtträd med toppbladrossett. Grenarna i hjärtträdet är blågrå, den omfattande girdanden bär tydliga spår av malakitgrönt.

Medaljong 12 (fig. 13, 21): Hjärtträd med toppbladrossett. De inre slingorna är blågrå, de yttre gröna, som i nr 11. En stor skada är retuscherad i kalkstuck och ljus färg.

Medaljong 13 (fig. 21, 22): Grip vars bakropp utanför medaljongen döljs av en bladrossett. Varelsen är gul, med blågrå sele, gröna vingar, grönt öga och röd tunga med blå kanter (detta drag återfinns ock-

Fig. 21. Båge VII. Medaljong 12-14.
Archivolt VII, medallions 12-14.

så hos norra lejonet i lunetten). Bakgrunden starkt förmörkad av retuscher.

Medaljong 14 (fig. 21): Grip med bakkroppen synlig utanför medaljongen, där den ersätter den sedvanliga undre bladrossetten. Kroppen är gul, med blågrå sele och gröna vingar. Griparna i medaljongerna 13 och 14 är vända mot varandra och bildar en heraldisk enhet, som går utöver medaljongramarna. Slingan har rikligt med malakitgröna rester ovanpå gulockra ursprungsfärg.

Medaljong 15 (fig. 13): Hjärträd med toppbladrossett, ställt tangentiellt. En prydligt huggen fog går tvärs genom medaljongen,

utan större skador och med obetydlig retusch.

Medaljong 16 (fig. 13): Liggande hjärträd med toppbladrossett. Här blir också de omramande rankorna blågrå; de har i de föregående varit gröna. Förändringen är svårförklarlig. Möjligen är det frågan om överskott av den mörkgråa kontureringsfärgen i rankans räfflor, men något av det gröna borde ha kunnat hittas här. Gulockran från det nedskrapade första målningskedet syns emellertid bra i fördjupningar, liksom rester av krederingen. Bakgrunden är förnyad i rödockra (se nedan, nr 18).

Fig. 22. Båge VII. Medaljong 13.
Archivolt VII, medallion 13.

Medaljong 17 (fig. 13): Hjärträd med toppbladslinga. Här är hela slingan, också girlandramen och ramen kring frisen, blågrå ovanpå gul ursprungsmålning. Medaljongen är inte cirkulär; en fog med nivåskillnad går igenom den och på den undre stenen saknas material, så att det blir en lucka i girlandramen. Angående bakgrundsretuschen, se nedan, nr 18.

Medaljong 18 (fig. 13, 31): Som ovan. Den röda bakgrunden är ommålad på ursprunglig rödockra av tidigare ton. Ommålningen av bakgrunden sträcker sig upp till och med medaljong 16. Retuschen täcker över stora delar av den sekundära, gråsvarta

konturförstärkningen och är gjord med samma rödockra som rekonstruktionen av anfangsstenen på bågarna V-VI. Under denna rödockra finns samma slarviga retuscher i mycket mörk ockra som syns i de flesta av de föregående medaljongerna. Under dessa retuscher ligger originalfärgen i ljus, eldig rödockra ovanpå förutvarande rödockraresten på rester av kredering: vi har alltså fyra skikt av ockra, varav de två översta är jämförelsevis nya.

Strax utanför medaljong 18 sitter i sandstenen en järnnodul, som vid oxidering har sprängt ytan. Proverna togs här av den blågrå rankfärgen. Medaljongen är inte helrund utan dess nedre del är förkrympt. Under den finns fjärdedelen av en nittonde rundel, ofullbordad i huggningen, artikulerad med hjälp av modern retusch av samma färg som den rödockra bakgrunden (fig. 13).

Lunettfigurerna (fig. 4-5, 23-30)

Här bör observeras att serafen och konsolen ursprungligen inte har hört samman. Konsolen sitter rakt över undre bågens hjässa, så långt ner som det går; och den på konsolen stående serafens (sekundärt avhuggna) vingar berör undersidan av den övre bågens hjässa och tycks stöda dess mitt. För att ensemblen skulle få rum här, måste serafen stå något nedsänkt bakom konsolfigurernas huvuden, varför det blev nödvändigt att hugga bort dess framskjutande fötter. Alternativet hade varit att halshugga paret på konsolstenen. Bakom serafen syns en i väggen inmurad kolonn, tillhörig samma stenstycke som serafen.

Fig. 23. Människofigurerna på serafens konsol.

The two figures on the seraphs support.

Konsolen (fig. 23–25)

Konsolen visar i högre relief ett människopar med armarna om varandra, sittande på två lejonhuvuden. Det är dock osäkert om människofigurerna och lejonhuvudena ursprungligen hört samman; även om ingen tydlig fog kunde iakttas förefaller de sekundärt hopfogade. Också de båda lejonhuvudena verkar vara sekundärt sammanfogade – ytorna mellan dem är grovt och oregelbundet behuggna, liksom ytan bakom människofigurerna, som rampone-

rats vid hoppassningen med serafen. De råhuggna ytorna är övermålade med röd färg.

Det norra lejonhuvudet är rött, det södra rött och gult med fördriven övergång. Båda har öppna gap och är försedda med samma kommaformade ögon och kraftiga ögonbrynsbågar som lunettens norra lejon. Den norra konsolpersonen, en man, är klädd i röd, ärmlös skjorta, styrkebälte, röda ringar på högra underarmen, och

röd dräkt på nedre delen av kroppen; ben och fötter försvinner oklart i mellanrummet mellan människorna och lejonhuvudena. Figuren håller ett runt, oidentifierat föremål i högra handen. Händer och huvud är stora i förhållande till kroppen, anletsdragen är karakteristiska, med mittbenat lockigt hår, stora ögonlockskantade ögon, liten näsa, urgröpta kinder, framskjutet käkparti med stor haka, öron formade som voluterna på ett joniskt kapitäl. De nakna partierna är målade i ren gulockra, dels på nedsliten kredering, dels direkt på sandstenen.

Figuren håller sin vänstra arm om axlarna på den andra, södra, konsolpersonen, vilken i sin tur håller sin högra hand om axlarna på den norra. Den norra figuren verkar vilja lägga föremålet i sin högra hand i den andras vänstra. Om den södra konsolpersonens kön råder det delade meningar: den bär ärggrön klänning med långa, vida ärmar med snibb. Det röda håret ser ut att växa i ring runt huvudet, så att munnen täcks; varje hårslinga har två rötter, en till vänster och en till höger på huvudet; det är verkligen hår och inte något klädesplagg. Under detta i hästskoform växande hår framsticker mera hår på sådant sätt, att det lika gärna kan vara skägg. I jämförelse med den norra figurens betydligt kraftigare anletsdrag, ter sig dock den södras som avgjort kvinnliga. De nakna partierna är gula, som på den andra figuren. Båda påminner i sina proportioner och sin bristfälliga artikulering starkt om mannen i medaljong 9. Ett med den södra figurens i det närmaste helt identiskt huvud finns också

Fig. 24. Konsol med människofigurer och lejonhuvuden under serafen.

Corbel with human figures and lion heads supporting the seraph.

på insidan av kyrkans nordportal (fig. 3:6) – i klorna på ett lejon av samma typ som de i lunetten.

Serafen (fig. 1, 25, 30)

Ovanpå konsolen står serafen, med ett vingpar riktat uppåt, och de två andra svepta kring kroppen. Det uppåtriktade vingparet har huggits av för att figuren ska få plats under den övre bågen (detta för övrigt i likhet med kollegan i transeptets nordvästra hörn (se fig. 3:4), som för att passa in i den därstädes belägna ædiculan fått sina vingpar kapade i jämnhöjd

med hjässan). Händer eller armar syns inte, men fötter har funnits (se ovan). Håret är rött. Under det syns på ett ställe grönt, som uppenbarligen är stänk. Ansiktets starkt gula färg ligger på tydliga rester av nedskrapad kredering, kvarsittande kring ögon, öron och överallt i gropar och porer, likaså på brottytan efter de bortslagna fötterna. I ögat syns rester av gråsvart eller gråblått. Anletsdragen är tvillinglika den norra konsolfigurens. Fjäderskruden går i rött och grönt; de korta vingfjädrarna i brösthöjd är nu röda men var tidigare gröna. Mycket av ursprungsfärgen finns fortfarande kvar, men retuscher i mörkbrunt är särskilt ymniga på den södra sidan. Både seraf och konsol har getts större kontrast genom sekundär förmörkning av konturer och nedsänkta partier.

Norra lejonet (fig. 26, 28)

Lejonets huvud är målat *cangiante* genom färgblandning. Nos och näsrygg i blått, fördrivet på kinderna över rött till gult, näsborre eldröd (cinnober?), läpparna blå, tungan röd med blå kanter (jfr gripen i medaljong 13), tänderna vita, ögat grönt. Manens lockar är växelvis röda och gröna. Framkroppen är nu grön med röd sele och röda framben. Under den gröna kroppsfärgen syns nedslipade rester av ockraröd ursprungsfärg över kredering. Selens flikiga foder är grönt, och där fodret står mot lejonets bara kropp är kroppen för kontrastens skull röd, inte grön. Baken och bakbe-

Fig. 25. Serafen och konsolen.
The seraph and its support.

Fig. 26. Norra lejonets huvud.
The head of the northern lion.

nen är gröna på nedskrapat rött. Svansen är grön med inslag av rött så länge den ligger på lejonets kropp, den på väggen ristade fortsättningen är röd. Djuret har hållit något mellan framtassarna (man ser en slinga av lockigt hår eller ull), som har huggits bort jämte nedre delen av den sten ur vilken det har skulpterats. Stenen bakom är huggen med tandmejsel och har varit målad i mörkgrått. Fördjupningar i reliefen är sekundärt markerade med gråsvart, t.ex. mellanrummen mellan lockarna i manen och linjer i och kring ögat.

Södra lejonet (fig. 27, 29)

Huvudet är målat i rött, ögat i grönt, med markeringar i sekundär gråsvart fördjupningsfärg. Hjässan har gröna manlockar, övriga lockar är omväxlande gröna och röda, fördjupningarna mellan dem är sekundärt förmörkade. Lejonet är i övrigt grönt med röda kanter på bog och framben, och tre röda, endast målade, ringar

Fig. 27. Södra lejonets huvud.
The head of the southern lion.

under magen. Den tvinnade svansen har vartannat slag rött, vartannat grönt; dess ristade fortsättning på väggen bakom är också tvinnad, men finare och ofullständigt; den har alltid varit helröd. På skinkan en "skyddsdräkt" av selar med flikigt foder, som i hålen lämnar något av hårremmen bar. Selyget är rött, fodret grönt; där det stöter mot lejonets hårrem är denna röd, inte grön som på övriga delar av kroppen. Bakbenen är röda, grönkantade. En bortbruten slinga under framtassarna är färgad röd. Stenen som relieflejonet sitter på liknar det norra lejonets.

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Kapellets omfattningsbågar, dvs. bågar I–IV, befinner sig i ursprungsläge och är försedda med slutstenar. Både monteringen av stenarna och reliefernas bemålning skiljer sig avgjort från baldakinbågarna (V–VII), som består av två i efterhand inpassade skift, utan slutstenar, och med sto-

Fig. 28. Norra lunettejonet.

The lunette's northern lion.

Fig. 29. Södra lunettejonet.

The lunette's southern lion.

ra brott i mönstret. Den undre båggruppen är också huggen av en annan person än den övre. Den förre arbetar med geometrisk exakthet och betonad kontur. I huggningen av druvklasar utgår han från en droppform, inom vilken han definierar de enskilda druvorna. Den senare utgår från en fyrkant, inom vilken han gör ränder, först vågrätt, sedan lodrätt, varefter de uppkomna fyrkanterna rundas av till druvor. Fåglarna får i hans utförande en utsökt perfektion: fjädrarna artikuleras med upphöjda konturer, något som har gett målaren möjlighet att lägga olika färg i reliefens botten och toppar. Rankan på den platta bågen nr II är också mycket

exakt utformad, och har en skarpt betonad gräns nedåt och uppåt (kanthuggning respektive språng), medan vulstens (båge III) blad och ranka med stor tredimensionell kraft omfattar rundningen och synes fortsätta in i väggen, som vore den en helrund, rankbeväxt stock, halvt begravd i väggen.

Samme stenhugger har också huggit övriga ornament i kapellet norra altarnisch: i ornamentiken kring östfönstret finns likadana fåglar, rankor och droppformade druvklasar som på de yttre bågarna. Han har därtill sannolikt utfört såväl det södra transeptkapellet som de södra och norra portalernas skulpterade bågar (fig. 3:2, 3: 6–7).

Bemålningen på kapellet bågar är till skillnad från baldakinbågarnas utförd på orörd sten, och retuscherna, alla tämligen nya, begränsar sig till smärre skador i fogarna. Direkt på sandstenen ligger ett vitt grunderingsskikt, sannolikt en kredering. Då fuktningsprov utfördes sög skiktet vatten starkt och mörknade, vilket tyder på krita med bindemedel av lim eller kalkkasein, eventuellt en kalkslamning. Ovanpå den vita grunden ligger, som det förefaller, ett enda tunt färgskikt (tvärsnittsprøver kunde dessvärre inte tas). Rankan i båge nr II befanns däremot vara mycket tjock struken med en ärggrön färg, som inte har hittats någon annanstans i undre båggrup-

pen. Den är starkt avflagad, troligen just på grund av sin tjocklek. Färgen förhåller sig vid fuktning som grunden, och är alltså lagd med lim eller kasein. Kalkbindemedel är osannolikt, eftersom kalktillägg till färgen verkar oförenligt med de bevarade resternas intensitet. Ursprungsmålaren har använt en mycket begränsad palett: en eldig, transparent rödockra, en starkt gulockra, två gröna (den ovannämnda, om malakit erinrande färgen, och en mera gräsgrön, som förekommer rikligt, och en blå, azuritaktig färg. Den vackra, radiella kanthuggningen på undre kanten av båge II visar spår endast av vit kredering och förefaller ha lämnats vit. I övrigt kunde var-

ken svart eller vitt hittas i den ursprungliga slutmålningen, inte heller grått eller andra blandfärger; de raffinerade fördrivningarna *cangiante* – d.v.s. övergångarna från en färg till en annan – i fåglarna på båge nr III är gjorda utan färgblandning, med utnyttjande av reliefens höjdskillnader (fig. 8).

Baldakinbågarnas kilstenar har som redan nämnts vid inpassningen måst kortas högst avsevärt och dess spann måste i den ursprungliga versionen ha varit betydligt bredare. Dessa bågar, jämte lejonerna, serafener och dess konsol, skiljer sig i huggning, uppsättning och målning avgjort från kapellet. De är alla flyttade hit från annat håll och har med våld anpassats till den nya situationen. Under lejonens framtassar syns början av slingor vilkas fortsättning har huggits bort – det kan ha handlat lockiga mänskohuvuden eller ulliga får. Serafen står framför en kolonn som begravts i väggen, dess övre vingar har klippts av och fötterna har huggits bort för att konsolfigurernas huvuden skulle få plats (fig. 23, 25, 30). Konsol och seraf är med stor sannolikhet huggna av samma hand; ansiktena på serafener och norra konsolfiguren är till exempel snarlika. Likheten mellan konsolens lejonhuvuden och huvudena på de två helfigurslejonerna är därtill så stor, att det är rimligt att anta att också de är huggna av samma hand.

Denna mästare har sannolikt även utfört bl.a. kapitälerna i sidoskeppens tre östra travéer, där samma former återkommer: heraldiska fåglar som viker sig runt hörn och äter druvor, medaljonger, gripar, friser med selade druvklasor etc. Han är förtjust i

överskärningar av ramar, men har problem med skulpterandet av ben och fötter. Figurerna har genomgående oproportionerligt stora huvuden och händer. Deras öron påminner mycket om dem som finns på kryptans kolonnfigurer, men ansiktena och artikulationen av kropparna är annorlunda. Som skulptör tillhör han avgjort 1100-talet och kan givetvis inte ha varit med om flyttningen sina verk efter branden 1234.

Det ter sig därför sannolikt att hela lunettensemblen ursprungligen har hört ihop, men att dess sammanhang varit ett annat än det nuvarande. Bemålningen är sekundär, och den underliggande ytan visar här och där över större delen av reliefen spår efter skrapning eller slipning. Under det norra lejonets gröna kroppsfärg finns betydande rester av den första målningen i rödockra. Serafens ansikte har rester av kredering runt ögon, öron och överallt i gropar och porer, och dessutom på den bara sandstenen (fig. 1, 30). Samma gulockra som ligger på nakna partier hos seraf och konsolfigurer, har också strukits på brottytorna efter de borthuggna fötterna.

Även bemålningen av baldakinens bågar ligger på mer eller mindre nedskrapade skikt och rester av ursprunglig slutmålning, och naken sten. Bakgrunden är målade i rödockra ovanpå ursprunglig rödockra, girlandslingan i malakitgrönt (snarlik den på rankan på båge II) över en hårt nedskrapad gulockra med underliggande kredering. *Cangiante*-effekter är gjorda genom fördrivning av en färg i en annan, utan utnyttjande av reliefens höjdskillnader. Ovanpå denna, av allt att döma

Fig. 30. Serafen i baldakinens lunett.
The seraph in the canopy lunette.

medeltida men inte ursprungliga målning, ligger ytterligare retuscher. Intressantast av dem är en gråsvart, skuggförstärkande färg i reliefens nedsänkta partier, avsedd att framhäva nivåskillnaden i mönstret, och som överallt överlappar mönstrets färgskikt. Denna blandning av svart och litet vitt förekommer över hela den övre båggruppen, men saknas helt på kapitälerna och kapellet bågar.⁸ Övriga retuscher är begränsade till skadade partier och fogar, och verkar moderna. Somliga är mörkare, andra ljusare än kringliggande parti-

er, och härrör från minst två olika tillfällen – ställvis ligger de ljusa retuschererna ovanpå de mörka.

Bemålningen på baldakinens lunettfigurer och bågar är alltså sekundär. Det är uppenbart att en ommålning har skett i samband med den sekundära uppmonteringen på nuvarande plats, varvid också mönstret har skadats, särskilt i valvhjässans fogar, som i efterhand med svårighet fått rättas till. Det är också vår uppfattning att samma verkstad stått för hela baldakinens skulpturala utsmyckning: den långhåriga konsolfiguren under serafener (fig. 23) har som redan nämnts stora likheter med mannen med palmen i medaljong 9 (spaghettliknande hår, utstående ögon, näsor, stora händer och oartikulerad underkropp), och djuren i medaljongerna företer stora likheter med de större lejonerna.

Skälen för att hela baldakinutsmyckningen är sekundär är alltså både många och starka. Den bör dock ha flyttats hit under medeltiden, sannolikt vid mitten av 1200-talet, då bemålningen allra senast är gjord. Det är förvisso möjligt att vissa stenar, särskilt de i hjässan, minskats redan vid monteringen på den tidigare, för oss okända, plats där de befann sig tidigare. De kan ha varit brandskadade, och anledningen till den grundliga nedskrapningen före ommålningen var att man ville avlägsna sot. Hela ensemblen har efter monteringen ommålats av en och samma verkstad vid samma tillfälle. Kappellets bågar är visserligen målade i liknande färger, och någon avgörande kemisk skillnad mellan färgproverna från de båda båggrupper-

na kunde inte konstateras i analysen, men i båda fallen handlar det om allmänt använda pigment (rödockra och malakitgrönt).⁹ Den stora skillnaden i måleriteknik talar ändå klart för att det även här handlar om två helt olika verkstäder.

Bemålningen på kapellets reliefprydda bågar är ursprunglig, och stilkaraktären talar avgjort för att den har utförts före år 1200. Men egendomligt nog visar varken stenmaterialet eller dess bemålning några som helst spår av brandskador. Hur kan de ha överlevt 1234 års brand? Och hur mycket brann egentligen 1234? Inte heller kapitälerna på vilka baldakinen vilar uppvisar några brandskador. De hör faktiskt, både vad huggning och målning angår, samman med kapellbågarna snarare än baldakinen. Deras bemålning uppvisar oretuscherat originalskikt, de ingående färgerna verkar vara samma som i de undre bågarna – liksom måleritekniken.

Avslutningsvis verkar undersökningen ha skapat fler problem än den löst. För dem som vill se ædiculan, inklusive kolonner och kapital, som en helhet är det ingen god nyhet att kapitälerna inte verkar ha samma upphovsman som baldakinsculpuren – och att de dessutom inte befunnit sig på samma plats vid tiden för branden 1234. Även Rydbeck's huvudargument mot en placering över lekmanaltaret – att ædiculan helt saknar spår av brand – förefaller tveksamt eftersom baldakinens nuvarande komponenter mycket väl kan vara brandskadade. Rydbeck's och Lundberg's hypotetiska altaröverbyggnad försvagas om bågarna faktiskt haft ett ännu större spann.

Var baldakinsculpuren befunnit sig före flyttningen förblir osäkert, men knappast kan det ha varit utomhus, för då skulle bemålningen snabbt ha försvunnit och inte ens krederingen överlevt. Därmed faller såväl Rydbeck's och Erik Cinthios idéer om en placering framför västfasaden som Oscar Reutersvärd's teori om att baldakinen fram till reformationen skulle ha utgjort portalen till Drottens kyrka i Lund.¹⁰ Rydén's förslag om en placering av baldakinen på västverkets insida tycks redan ha stött på patrull, och våra resultat varken stöder eller motsäger hans förslag rörande de övriga skulpturelementen.

Återstår till slut ändå att glädjas över att den i övrigt så totalt renfejade lundadomen kan uppvisa ett par förvånansvärt välbevarade exempel på skulpturbemålning från 1100- och 1200-talen.¹¹

BILAGA.

Analys av färgprover

Färgproverna togs med skalpell och placerades direkt i för ändamålet avsedda burkar. Bindemedelsanalys utfördes ej, men bemålningen har oljefärgens visuella karakteristika. Den är ställvis tjock, har tålt fukt bra och samsas väl med pigment som inte tål kalk.

Serafen och lejonen kunde inte nås för provtagning, inte heller större delen av de övre bågarna V–VII. Proverna är därför begränsade till undre båggruppen (II–III), södra kapitålet, och anfangerna till bågarna V–VII omedelbart ovanför detta kapitäl. Provtagningspunkterna finns utmärkta på fig. 5, 7 och 31.

Färgproverna sändes till Konstakademiet's konservatorskole i Köpenhamn och Institutionen för konservering vid Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer i Stockholm. Resultaten från Stockholm redovisas i analysrapport 950331: RIKa 5023, RIKs 1001. Den provserie som sändes till Köpenhamn tycks ha förkommit, och de prover som enbart sändes dit saknas därför i listan nedan (nr 1, 3 och 5a).

Proverna analyserades av Anders Nord och Kate Tronner i svepelektronmikroskop med utrustning för mikroröntgenanalys (SEM/EDS) och röntgendiffraktion (XRD) enligt Debye-Scherrer. Resultatet var i förkortad form följande:

Prov 2 (ärggrönt). Båge nr II, rankan (fig. 5). – Följande element detekterades: kisel,

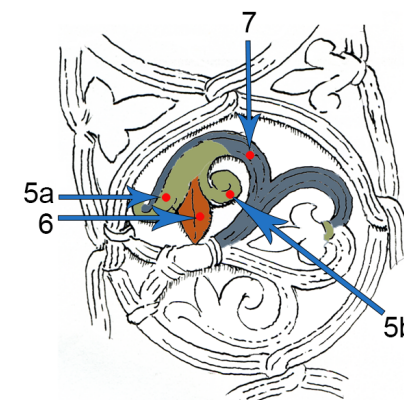

Fig. 31. Medaljong 18. © Teckning av Bo Ossian Lindberg, med färgindikation och provtagningspunkter.

Medallion 18. Drawing by Bo Ossian Lindberg, indicating colour and sample points.

svavel, kalcium, klor, koppar samt spår av kalium. Med hjälp av röntgendiffraktion kunde följande ämnen identifieras: kvarts, krita, gips samt atacamit [eller verdigris, kemiskt sett likvärdig med malakit].

Prov 4 (grönt). Södra kapitålets akantusblad (fig. 6, 7). – De ingående elementen är kisel, svavel, klor, kalium, kalcium och koppar. Även här är det gröna pigmentet atacamit.

Prov 5b (grönt). Båge nr VII, medaljong 18, rankpalmets sidoblad (fig. 31). – Provet identiskt med prov 2 och 4. Dessa tre prover studerades i mikroskop, varvid framgick att nyansen på dem var exakt den-

samma, nämligen ljusgrön. De ljusgröna pigmentkornen ändrade färg till blå i 10% lut. Kritan löstes lätt i saltsyra under gasutveckling.

Prov 6 (rött). Båge nr VII, medaljong 18, rankpalmettens mittblad (fig. 31). – Följande ämnen identifierades med SEM/EDS: mycket kisel och kalcium, samt spår av järn och koppar. Diffraktionsmönstret överensstämde med kvarts samt järnoxid, engelskt rött. I provet hittades även ett grönt korn som visade sig innehålla koppar, kisel och kalcium.

Prov 7 (blått?). Båge nr VII, medaljong 18, rankans stam, vid övergången till palmett (fig. 31). – I optiskt mikroskop gick det ej att finna något blått korn, däremot många gråsvarta. Två sådana analyserades separat i svepelektronmikroskopet, varvid korn 1 innehöll kisel, svavel, kalcium samt spår av kalium. Hos korn 2 visade sig de ingående elementen vara kisel, svavel, kalcium, barium, klor samt spår av zink, aluminium och järn. Detta korn kommer från någon/några föroreningar. Kvarts, krita och gips (ev. atacamit) identifierades med röntgendiffraktion. För att besvara frågan om blått eller svart färgpigment måste en större mängd provmaterial analyseras.

Noter

- 1 Brunius 1854, 79 (verkar uppfatta ædikulans placering som ursprunglig); Rydbeck 1915, 137–139; Rydbeck 1923, 122 ff.; Lundberg 1940, 225–226; Cinthio 1957, 188–191.
- 2 Rydén förlitar sig här på Cinthio, som hävdar att dessa platser befunnit sig mellan västtornen. Den passage i *Acta Processus Litium inter Regem Danorum et Archiepiscopum Lundensem* som de stöder sig på följs emellertid omedelbart av konstaterandet "... att koret i Lund utökades och kungens och drottningens sittplatser förstördes". De kungliga platserna kan alltså lika gärna ha varit placerade i koret. Se Jes Wienberg: "Mellan kung och kaniker", i *Locus celebris. Dalby kyrka, kloster och gård*, Lund 2012, 41–42.
- 3 Rydén 1995, 35, 37.
- 4 Beträffande färgproverna, se Bilagan.
- 5 Undersökningen utfördes lördagen den 10 september 1994. Delresultat har redovisats vid ett antal seminarier och symposier men publiceras här för första gången i sin helhet. För texten svarar Berggren och Lindberg, för skisserna Lindberg, för fotona Berggren. I undersökningen deltog dessutom Inger Ahlstedt-Yrlid, Annette Landen och Thomas Rydén.
- 6 *Nota bene* att när vi i det följande talar om blå eller blågrå färg rör det sig sannolikt oftast om s.k. visuellt eller optiskt blått, dvs. troligen en blandning av ett kallt svart och vitt som, applicerad invid varma färger som rött eller gult, upplevs som blå. Sådant blått är vanligt i medeltida muralmålari och registreras fotografiskt även som sådant. Varken den optiska eller den kemiska analysen visar spår av blått pigment. Se Bilagan.
- 7 Den kemiska sammansättningen är densamma. Se Bilagan.
- 8 Tyvärr lyckades vi inte ta något prov på denna färg, däremot på en som visuellt alldeles överensstämmer med den, på rankan i hjärtrådet i medaljong 18 (se fig. 31).
- 9 Se Bilagan.

Litteratur

- Brunius, Carl Georg. *Nordens äldsta metropolitan-kyrka eller historisk och arkitektonisk beskrifning om Lunds domkyrka*. Lund: C. W. K. Gleerup, 1854 (1836, 1852).
- Cinthio, Erik. *Lunds domkyrka under romansk tid*. Diss. Acta archaeologica Lundensia. Lund 1957.
- Lundberg, Erik. *Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden (1000–1400)*. Stockholm: Nordisk Rotogravyr, 1940.
- Prejsz, Anne. *Undersøgelse og dokumentation af romansk polykrom stensulptur*. Speciale (kandidatavhandling), Konservatorskolen, Det Kongelige Danske Kunstakademi. Köpenhamn 2013.
- Rydbeck, Otto. *Bidrag till Lunds domkyrkas byggnads historia*. Lund: C. W. K. Gleerup, 1915.
- . *Lunds domkyrkas byggnads historia*. Lund: C. W. K. Gleerup, 1923.
- Rydén, Thomas. *Domkyrkan i Lund*. Malmö: Corona, 1995.